

במעגלי התהייה והחישוף העצמי

(לקט בפאתי שירתו של יצחק זילברשלג — במלאת לו שבעים)

מאת זבולון רביר

מנית. ביודעים או בלא יודעים היתה בזה הפגנה כנגד מפנה חדש של לאומניות קנאית שחפצה להתכווץ בדלת אמות של יצירה קרתגית ונטולת-מעוף. הסתפקות בפת קיבר משלנו והניסיון להידחק שוב לפינה מאחורי הת-נור שבין כותלי בית-המדרש לא עלו בתודעה של משוררנו בד בבד עם הציפיה לחיים מחודשים מתוך גאולה שלימה. ובספרו "תהייה ותהייה בשירה" הגיש לנו דוגמה של יצירה פורייה, פורצת גבולין, בודקת מקום התור-פה בהווייתנו ומתגוששת עם הבעיות והקושיים של האדם בזמננו אנו.

ושירתו הוא? בה, כמו בשיחתו הפרטית, ניבו זך וצלול. נזהר הוא מלהטיט-לשון ומסלסולי-נוסח. אצלו התור-כן עיקר ועל אופני-ביטוי להשתעבד לו. מרום-חפצו הוא לרכוש אוזן שומעת ולזכות בהגבה מכריעה, שלימה. ובה הצליח במידה רבה. הקורא מזדהה עמו על נקלה; מרגיש הוא שדברים אלה קיננו בלבו מאז ומעולם וחרוזיו לא באו אלא כדי לעזור לו להעלותם לדרגה של הכרה. ואותו ייחוד שבין הקורא והמשורר עולה ומתגבר מתוך חדירה למשמעות הדברים. הבעיות הולכות ונעשות בע-יותיו שלו, ומשתתף הא עמו במחאה כנגד השפלות וה-ניוון שבאדם, וכן הוא מתייחד עמו ברגשי הוקרה לעמו ולתורתו. ובה בא יצחק זילברשלג והפך פתגם של לעז על גבו והוכיח למדי ש-מיטב השיר אמיתו.

הנושאים בשירת זילברשלג מהווים פסיפס רב-אנ-פין ורבגוני. ככל ליריקן מאז ומעולם שר גם הוא על עצמו ועל הקרובים לו. נהייה ותהייה שבלב ומאורעות שהתלבט בהם והרפתקאות שהתגבר עליהן מהדהדים מחרוזי אלה. אבל נזהר הוא מלהדגיש בהם את אנוכיותו. הנושא בשיריו אלה משמש אך ורק צינור שדרכו תסנן חוויית האדם באשר הוא אדם. התאפקות מעין זו מוצא אתה גם בשירי הטבע שלו. הציור שבהם מבוצע על-ידי שרטוטים דקים מן הדקים, ממש באותן מיתוות-עטודיו של אמני יאפון שבהן הרמז עולה על הפרוטרוט והרקע הפנוי הולך ומתמתח אי-שם אל האין-סוף הסמוי מן העין.

בראשית דרכו ניסה משוררנו ללכת "בשבילים בודדים" (שם קובץ שיריו הראשון) וככל בר-בירב לשי-רה ניסה לשיר "כאשר תשיר הציפור". אבל עד מהרה נתבהר לו כי ניתן העולם בלבו. ואז באה הזמנה לאותו עולם להשתתף עמו בעליה שירת. (שם הקובץ השני של שיריו הוא "עלה עולם בשיר"). ואין פלא שרוב שיריו מרחפים, הלך ושוב, על פני תבל ומלואה. כרוך הוא אחרי בני אדם ועל נפתוליהם ותעיותיהם, על הצלחתם

כוח גדול טמון בשירתו של יצחק זילברשלג. כוח גורף וסוחף. שלית את הקליפה והגעץ לתוך — מתוך הוא מדבש. ויש הרבה מן הצדק בתלונתו של המשורר "אל דורי לא הגיעו שירי בניגון ייחודם" (אגרותיו אל דורות אחרים, הוצאת קריית ספר, ירושלים, 1971, בפתיחה). ניגון מיוחד יש לו לזילברשלג המדבר בקצירת האומר, בלשון רמזים, במלים מסובלות תוכן ועניין, והמחשבה היא ממעיניה, אם כי אין להקל ברגש הסוער החודר אותה וספוג בתוכה. כל יצירתו השירית של זילברשלג בשלה על אדמת אמריקה. ואין אדמת אמריקה פורה לשירה בכלל ולשירה עברית בפרט. באחד משיריו היפים ביותר ("מפולין עד אמריקה" בספרו עלה, עולם, בשיר, הוצאת "עוגן", ניו-יורק, תש"ז — 1946, עמ' 5—8) מדבר המ-שורר על השירה העברית באמריקה, והוא אומר, שאולי טוב ש-עץ ישראל לא יאריך ימים על אדמת אמריקה, כי אדמה זו מתגכרת לנו "אל תבך, ענף-נפשי, למות עצך, עץ-ישראל. ברך, ענף-נפשי, את מות עצך, עץ-ישראל, על אדמה שעתידיה להתגכר אליו; שם) ל-עץ-ישראל, לפי המשורר, יש רק תקווה על אדמת ארץ-ישראל. דברים אלה כתב זילברשלג עוד לפני למעלה מדור אחד. ודאי שאילו שר זילברשלג בארץ-ישראל — הדים אחרים היו לקול שירתו.

שני מוטיבים יסודיים נשנים בשירתו של זילבר-שלג: התהייה על עצמו וחישוף המקורות, שמהם ינק ובכוחם עוצבה דמות שירתו. אין השירה גורמת לו נחת רוח. להיפך אבוק ייאבק וקשה היא עליו משאתה. זוהי שליחות, שהוטלה עליו, כמו שהוא אומר בשירו הקטן "באין ברירה" (קמרון חיי, קריית ספר, ירושלים, תשי"ט, עמ' 27). יכול היה המשורר לבחור במקצוע אחר: להיות כנר או צייר — ולא בחר לא בזה ולא בזה. "ולא הייתי כנר ולא הייתי צייר, כי לבי היה שיר ופי היה שר, כי בצו גורלי הייתי פייטן, שפייט ששוניו ביגוניו של הזמן". מכאן אין להבין, שמלאכת השיר קלה עליו. כשהוא מפרפר על האבניים ואין פורקן לנפשו — מבקש המשורר את המוות שיפדהו מ-כבלי השירה". עדיין זילברשלג עומד בשערי בראשית של שירתו זו החלה רח לאט לאט

או ב-אלמוגים כהים ואזמרגדים רוויים" ואפילו לא תוכלנה לדרוך על עורות דובים, אבל הוא קו להבטיח לה: שלמת דלות ויגונו ישמש לה מרב, רוש אותו תחת רגליה, וכל זה בגלל היותו "בעם פיסטן" (שם, "לא תעדי משי", עמ' 94). עמוקים הם שורשי השירה ואין לעוקרם. נושא ימים הוא. הרבה משוררים קוננו על גורלם וביניהם של זילברשלג בשירה העברית באמריקה — הלל וכבר עמדנו על כך. גורל המשורר כגורל הנבון מורד בשליחתו — וממשיך בה. וכן המשוררים העם בכל הדורות ובכל התקופות. וטוב שאין באפשרותם רוק עול. העולם היה מפסיד הרבה מאוד. בשעות שות עליו — כך אצל הנביא וכך אצל המשורר — הוא לדרגת העליון. בדיוק כמו שזילברשלג אומר משירי הטבע שלו, שבו גם פתח לראשית ילדותו הוא נפגש בפעם הראשונה עם הים. המשורר תח-עצמו: מתי כרת ברית אהבה עם הים? הרי הוא בסטרי (גליציה) ומקום זה מבורך בעצים ובערבות אם כן הים לו מגיין? אבל כשנגלה בעלומי הים נדמה למשורר: "כי נפתח לנפשי חלון מחלונות של רבון העולמים ועולמי התם" (עלה, עולם, "בן בריתי", עמ' 9). הוא שאמרנו, שהמשורר בבואו של בורא עולם. רק הוא מסוגל לפתוח חלון מחלונות של רבון העולמים ולגלות לפנינו את התעלומה, שהינינו בו, כי "עולמו התם" בצלם הבורא נוצר.

לא עשירה היא שירת זילברשלג בפרטים על-אלה דולים בצמצום והארתם דורשת זהירות. אין עליהם כעל יסודות מוצקים, ובכל זאת יש מהם חיות אור על אישיותו ומקור שירתו. כוונתנו לשיר "סכ"ה" (עלה, עולם, בשיר, עמ' 3—4), שבו מגולל המשורר טים מעניינים. אבותיו של זילברשלג ישבו למרגלות הקרפטים, אותם הרים נישאים שעצי לבנה וארנים מסביבם ושם גם היה מקום הולדת הבעש"ט, שלי המשורר, "כאשר ירד מן ההרים גא באמתו והגיש את תורתו לעמו בניגונים ובריבודים ואבותיו

ותם הבסימים. גדולות ה-
שמע על אהבתו של אלוף-
שיכנע אותה למען נכלי
גם וידויו השני, שבא, כו
הספק נע בדמי, נחש-הסנ
עצת רותה ובוהה המשו
לפנינו את אבותיו ואמו
היחסין מקשרם עד אבו
זכות עצמו. המשורר א
ותיו אינם שחורים. "שער
תחודי מראי". כלומר אנ
לנו "סבל הירושה" ש
ומשמש טווח לכל רי
אלפי שאיפות, שאליהן ל
שירתו ומלבו — אין הוא
את שורשיו אל עצמו
תא לתבין. והוא ממשיך
מין עצמו, כלומר בין ו
עולמותיו האחרים — וה
גם כינו לבין עמו (ש
כיני לבין עמי" — ש
גם הם כשמת צר
אני שרתי לי את שיר
שחת חזיוניים של זיל
גילה המשורר לפני
שמשמשים גם מפתח
יסוד הספק (נחשה-
שירתו — שהיא אדמו

הפנוי הולך ומתמתח אי-שם אל האין-סוף הסמוי מן העין. בראשית דרכו ניסה משוררנו ללכת „בשבילים בודדים“ (שם קובץ שיריו הראשון) וככל בר-בירב לשיר רה ניסה לשיר „כאשר תשיר הציפור“. אבל עד מהרה נתבהר לו כי ניתן העולם בלבד. ואז באה הזמנה לאותו עולם להשתתף עמו בעליה שירית. (שם הקובץ השני של שיריו הוא „עלה עולם בשיר“). ואין פלא שרוב שיריו מרחפים, הלך ושוב, על פני תבל ומלוואה. כרוך הוא אחרי בני אדם על נפתוליהם ותעיותיהם, על הצלחתם המדומה ועל חלומותיהם להימלט מכבלי ישותם ולהיכנס לעולם שכולו טוב. ובין אספסוף ענקי זה נופל מבטו על אלה הקרובים ללבו ולנפשו — הללו שהאריכו ימים זה מאה דור — ומתלבטים עכשיו לחדש נעורים ולצאת למרחב — האחים, בני אומתו. ובסוג שיריו אלה מרגיש

שליוות, שהוסלה עליו, כמו שהוא אומר בשירו הקטן „באין ברירה“ (קמרון חיי קריית ספר, ירושלים, תשי״ט, עמ' 27). יכול היה המשורר לבחור במקצוע אחר: להיות כנר או צייר — ולא בחר לא בזה ולא בזה. „ולא הייתי כנר ולא הייתי צייר, כי לבי היה שיר ופי היה שר, כי בצו גורלי הייתי פייטן, שפייט ששוניו ביגוניו של הזמן“. מכאן אין להבין, שמלאכת השיר קלה עליו. כשהוא מפרפר על האבניים ואין פורקן לנפשו — מבקש המשורר את המוות שיפדהו מ„כבלי השירה“. עדיין זילברשלג עומד בשערי בראשית של שירתו. זו החלה רק לפעמו, אבל הוא רוצה לסחוט את לבו אל „חלקת הניר“ — ולהקריב את נפשו עליה: „עד אשר המוות הטוב יחונני, עד אשר יפדני מכבלי השירה“ (בשבילים בודדים, הוצאת עוגן, ניו-יורק, תרצ״א, „בדד“, עמ' 45). בשיר אחר שר זילבר-

שלג על „הגמול“, שמעניקה השירה למשורר העברי. ודאי שאין היא מעניקה לו לא עדיים ולא משי. לאהובתו לא יוכל להבטיח, שיעדה אותה ב„משי מלבין מכוכבים“

וכאן הגענו לפן חשוב בהתפתחותו של זילברשלג כסופר עברי מיוחד במינו. פן של „איוון משקלות“. לעומת טיולו בספרות העולם בספרו העברי „תחייה ותחייה בשי-רה“ בא מחקרו באנגלית על שירת טשרניחובסקי. ונוסף על שניהם באו מסות והערכות מקיפות כגון זו על הח-סידות, שהופיעה זה לא כבר במאסף השנתי של אוניבר-סיטת פנסילוואניה. קדמה לה מסה על השירה העברית בראשית המאה הי״ט במאסף שהוציאה האוניברסיטה על שם בראנדייס; והרשימה של המסות שהופיעו מזמן לזמן בירחונים ובשנתונים שונים ארוכה היא. מאוד ייתכן שמאמצי הספרותיים מסוג זה היו מעין דורון לשכנינו שלא באו אלא להורותם שלא נסתיימה היצירה העברית עם חתימת התנ״ך. מאידך גיסא המשיך משוררנו-מדריכנו לפענח לקורא העברי את ה„חיצוניים“ שבספרות העולם. שנים רבות הקדיש לתרגם אחת-עשרה הקומדיות של אריסטופנס, תרגום מלווה הערות מאירות על חיי היוונים ומנהגיהם בזמנו של אותו ליצן מפורסם.

מרחב — האחים, בני אומתו. ובסוג שיריו אלה מרגיש אתה התעלות מסתורית ואצילות של ביטוי כיאות לבן שאי-אפשר לו לכבוש רטט של רחמים ותשומת-לב רבה לאותה תופעה נדירה בתולדות האנושות.

ולמרה הפלא במפעלו הספרותי של יצחק זילבר-שלג הרי בא וקנה לו שם טוב כהיסטוריון הספרות וכ-מבקר מצויין. כנראה לא עמדה לו לשטן אותה אנוכיות המושרשת בלבו של כל משורר והוא הצליח לטפח די זולתיות להעריך יצירותיהם של אחרים מתוך דעה צלו-לה ויחס של הבנה ואהדה. למן העת שהופיע ספרו על משוררי אומות העולם ועד פרסום המונוגרפיה (באנגלית) על שאל טשרניחובסקי עברו שלושים שנה ובמשך אותו זמן הופיעו לעתים תכופות הערכות ומסות על סופרים וספרים מעטו הפורה. רובן נכתבו עברית ומקצתן אנ-גלית וכולן מצאו מקום חשוב במאספים ובעתונים שונים. תכונה בולטת בכולן היא האובייקטיביות, שבה הוא דן את חבריו. הוא איננו מתעטף בתגא של שופט ודבריו אי-נם נשמעים כגזירה מן השמיים שאין להרהר אחריה. במקום איזמל משתמש הוא באספקלריה כדי לראות ול-הבין ולמצוא טעם הגון לחוות-דעתו. בודק הוא את גידולי הספרות ומתחקה על שורשיהם, מוצאם, השפעתם, תכ-ליהם.

אלה דולים בצמצום והארתם דורשת זהירות. אין עליהם כעל יסודות מוצקים, ובכל זאת יש מהם חיות אור על אישיותו ומקור שירתו. כוונתנו לשיר „סבל-שה“ (עלה, עולם, בשיר, עמ' 3-4), שבו מגוללות טים מעניינים. אבותיו של זילברשלג ישבו למרגלות הקרפטים, אותם הרים נישאים שעצי לבנה וארנים מסביבם ושם גם היה מקום הולדת הבעש״ט. שלם המשורר, „כאשר ירד מן ההרים גא באמתו והוא הגיש את תורתו לעמו בניגונים ובריבודים ואבותיו בה ואת אשה (א' חרוקה וש' קמוצה) העבירו את הדורות הבאים — והמשורר הוא אחד מהם. וכאן זילברשלג וידוי אישי: „רן (ר' קמוצה בקמץ קטן) דות רן בדמי, רן החסידות רן בשירי“.

לא רק אבותיו (ואביו ביניהם) גדלו במקום ותפסו מקום חשוב בו. „אף אמותי“ (ואמו בתוכן) למרגלות הרי הקרפטים והן היו כאותם פרחים חמים בצל הצמחים והדשאים, הגלויים אפילו לעיני סומא נר (התרגום יצא לאור בישראל לפני חמש שנים). כן תיאר לעברית את „שירי האהבה“ לסילנטיאריס הביזנטיני. ספר שיריו נכלל נוסח משלו של שירי כושים אשר של יערות קדומים ושל תאוות חיים ופחדם נודף מהם. היה בכל זה לקח של „זה לעומת זה“ ואפשר לציין שלקח זה ניצוץ של קהלת הוא, ניצוץ חבוי במקור ובטיבו של משוררנו. והשערה זו תמצא נימוקה בקו שיריו השלישי בשם „אגרותי אל דורות אחרים“, כל שיקרא את השירים מתוך עיון יסכים, בלי ספק, שאין זה חשש של הבאי בלבד. והיוצא לנו מכל האמור כאן הוא: יצחק זילברשלג הוא אחד מבני עליה, והללו, כידוע, מעטים הם. שבע שנה עברו עליו במסילה העולה למעלה, לדרגה של שלימות. ואף-על-פי שלא נעלם ממנו שמסילה זו אין סוף, במקום או בזמן, הרי בכל זאת התמיד ללכת בה, בדם, הוא הגיע אך ורק לשבעים. ועוד היום, יומו, גדול.